

A formatervezési mintaoltalomról

A modern piacgazdaságban a termék megjelenése, a „külső” a fogyasztó nézőpontjából gyakran éppen olyan fontos – ha nem fontosabb –, mint a „belbecs”, azaz a termék hasznossága, értéke, műszaki színvonala. Egyes becslések szerint a sikertelen új termékek 85%-a esetén a kudarc összefüggésbe hozható a szegényes vagy hiányzó formatervezéssel.

Számos hazai vállalkozás helyez egyre növekvő hangsúlyt termékeik színvonalas megjelenésére, illetve azok esztétikus csomagolása által kiaknázható piaci előnyökre. Felismerték, hogy a formatervezés kapcsán a termékfejlesztésbe befektetett szellemi tőke piaci értékteremtő képessége kisebb ráfordítások mellett is meghaladhatja a műszaki fejlesztéssel elérhető eredményeket.

A formatervezés szellemi alkotás, melynek védelmére, az alkotó kizárólagos jogának biztosítására, az iparjogvédelem eszköztárán belül a formatervezési mintaoltalom szolgál.

Ennek a kiadványnak az a célja, hogy a termékfejlesztéssel, arculattervezéssel, lakberendezéssel foglalkozók számára tájékoztatást adjon a 2001. január elsején megújult formatervezési mintaoltalomról és az azzal kapcsolatos legfontosabb alapfogalmakról, az oltalom megszerzéséről, a mintaoltalommal védett termékek értékesítési módozatairól, a bitorlás, jogsértés következményeiről és az ilyen esetekben célszerű intézkedésekről.

Bízunk benne, hogy az alábbiakban ismertetett információkat eredményesen tudják hasznosítani egyrészt saját formatervezett termékeik eredményes piaci szereplése érdekében, másrészt annak érdekében, hogy más mintaoltalomban részesített alkotásaival kapcsolatos jogvitákat elkerüljék.

Mi lehet a formatervezési mintaoltalom tárgya?

A formatervezési minta az ipari és kézműipari termékek, vagy azok részletének, külső megjelenése. A termék alakján és színein túl a termék külső megjelenését befolyásoló valamennyi jellegzetesség a mintához tartozik, így a felhasznált anyagok sajátosságai illetve a felület kiképzéséből adódó jellegzetességek, valamint a terméken elhelyezett díszítések is. A termékek köre sem korlátozódik a klasszikus értelemben vett háromdimenziós kialakításokra, síkbeli formák, textíliák, grafikai jelzések, nyomdai betűformák is oltalmazhatóak. Szintén oltalomban részesülhet az összetartozó elemekből álló készlet megjelenése is. Ez azt jelenti, hogy például étkészletek, bútorgarnitúrák, sakkfigurák egy mintaként is oltalomban részesülhetnek, de természetesen a bejelentőnek lehetősége van arra, hogy a készlet egyes elemeire külön-külön kérjen oltalmat.

Szintén oltalmazható az olyan alkotóelemek megjelenése, amelyek valamely összetett terméknek képezik részét. Ilyenkor azonban elengedhetetlen követelmény az alkotóelem állagsérelem nélküli ki- és beszerelhetősége, valamint az, hogy a rendeltetésszerű használat során látható legyen.

Számítógépi program nem képezheti a mintaoltalom tárgyát, de a program működése során előálló vizuális elemek, ikonok, képernyővédők oltalmazhatóak.

Milyen célt szolgál a formatervezési mintaoltalom?

A formatervezési mintaoltalom célja, hogy a bejelentő saját vagy jogelődje által létrehozott, a termék külső megjelenésében testet öltő szellemi alkotását más ne tulajdoníthassa el, azaz a minta szerinti termékkel azonos vagy ahhoz a tájékozott használó szemszögéből nézve

hasonló megjelenésű terméket a minta jogosultjának engedélye nélkül más ne gyárthasson, illetve forgalmazhasson.

A formatervezési mintaoltalom célját azzal éri el, hogy az oltalom tárgyát képező, a bejelentéshez mellékelte fényképen vagy rajzban ábrázolt külső megjelenésű termékkel kapcsolatban kizárólagos jogot biztosít a bejelentőnek a termék előállítására, a piacon történő megjelentetése és az értékesítése esetén. Ez a kizárólagos jog teszi lehetővé, hogy a minta tulajdonosa az ország területén csak saját maga gyárthassa, illetve értékesíthesse az oltalom alatt álló külső megjelenésű terméket, vagy megfelelő díj ellenében a piac más résztvevőinek ezen cselekményekre engedélyt adjon. A formatervezési mintaoltalom nemcsak véd a jogosulatlan használatról szemben, de növeli az ilyen oltalommal rendelkező cég értékét is, mivel vagyoni értékű jogot képvisel, amely adás-vétel tárgyát képezheti, tehát értékesíthető.

Mikor oltalmazható a formatervezési minta?

Mint azt már említettük, a formatervezési mintaoltalom célja az, hogy a bejelentő saját fejlesztéseinek eredményét és az abból származó piaci előnyöket ki tudja használni. Ezt a célt azáltal éri el, hogy jogi eszközökkel megakadályozza a formatervezésbe be nem fektető versenytársakat abban, hogy a mintát lemásolják. Ebből következik, hogy a bejelentő csak saját vagy jogelődje szellemi alkotására igényelhet oltalmat, a korábban más által akár külföldön, akár belföldön kidolgozott formai kialakításokra kizárólagos jog, azaz mintaoltalom nem szerezhető. Nem elég azonban, hogy a mintát a bejelentő vagy jogelődje alkossa meg. A mintának világviszonylatban újnak is kell lennie, ami azt jelenti, hogy a bejelentés napját megelőzően azzal azonos, vagy attól csak lényegtelen részletekben különböző formai kialakítású terméket sem belföldön, sem külföldön nem forgalmaztak, mutattak be újságban, televízióban vagy kiállításon, nem jutott nyilvánosságra valamely szabadalmi hivatalhoz tett bejelentés révén. Fontos megjegyezni, hogy a nyilvánosságra jutás ténye független attól, hogy milyen forrásból származik, azaz, ha a bejelentő a bejelentést megelőzően forgalmazza vagy bármilyen más módon - például reklámozással - bemutatja a minta szerinti terméket, azt ugyanúgy kell megítélni, mint a bárki más által történt nyilvánossághozatalt. Ez alól jelent kivételt az, ha a bejelentő titoktartási kötelezettség terhe mellett teszi megismerhetővé a mintáját harmadik személy számára, illetve ha a bejelentőtől származó nyilvánossághozatal és a bejelentés napja között egy év nem telt el. Ez utóbbi esetben érdemes figyelni arra, hogy a kivétel csak arra vonatkozik, akitől a nyilvánossághozatal származik. A publikáció ezáltal megakadályozhatja, hogy más személy ugyanazt a mintát oltalomban részesíthesse (újdonsághiány miatt), míg ez a lehetőség a mintát nyilvánosságra hozó számára még egy évig fennáll.

A minta oltalmazhatóságának másik feltétele az, hogy a mintának egyéni jellegűnek kell lennie. Az egyéni jelleg vizsgálatakor a tájékozott használó szemszögéből kell a mintát megítélni. A minta akkor egyéni jellegű, ha a tájékozott használóra, a korábban (a minta újdonságával kapcsolatban ismertett módon) nyilvánosságra jutott mintákhoz képest, eltérő összbemutatót tesz. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az oltalom elnyeréséhez nem elég a már piacon lévő termékek külső formáját, megjelenését néhány részlet áttervezésével megváltoztatni. A különbségnek olyan szembetűnőnek kell lennie, hogy annak, aki az adott árucikket rendszeresen használja, vásárolja, az eltérés világosan jelezze: nem a korábbról ismert terméket tartja a kezében.

A minta újdonságát és egyéni jellegét olyan külső formai jegyek kell hordozzák, melyek kialakításában a termék esztétikus, formatervezett megjelenésére való törekvés szerepet játszott. Az a külső jellegzetesség, mely kizárólag a termék műszaki rendeltetésének a következménye, nem képezheti a mintaoltalom tárgyát.

Lehet-e más védjegyét, állami felségjelet, közérdekű jelzéseket feltüntetni a mintán?

A védjegyoltalom a jogosultnak kizárólagos jogot biztosít - az árujegyzékben feltüntetett termékek körében - a védjegy, illetve ahhoz hasonló megjelölés használatára. Jóhírű védjegy esetén a kizárólagos jog az árujegyzéktől függetlenül fennáll, amennyiben a harmadik személy általi használat a védjegy megkülönböztető képességét sértené, vagy tisztességtelenül kihasználná. Ennek megfelelően a bejelentett formatervezési mintának is csak a jogosulttal történt megállapodás alapján képezheti a védjegy elemét. Ha a bejelentő nem elég körültekintően jár el és a védjegy jogosultja védjegyének a mintában történő feltüntetése ellen észrevételt tesz, ez akár a mintaoltalmi bejelentés elutasításához is vezethet.

Közérdekű jelzések, úgy mint szavatossági vagy hitelesítési jegyek, állami felségjelek, hatóságot, vagy nemzetközi szervezetet megillető jelzések, kitüntetés, címer, minta elemeként történő alkalmazása csak az illetékes szerv hozzájárulása esetén lehetséges.

Mit kell tenni a formatervezési mintaoltalom megszerzése érdekében?

A formatervezési mintaoltalom lajstromozással keletkezik, amelyet a Magyar Szabadalmi Hivatalnál tett bejelentésben lehet kérni.

A Hivatal megvizsgálja a formatervezési mintaoltalom iránti kérelmet és határoz az oltalom engedélyezéséről, vagy ha a minta, illetve annak bejelentése a törvényben előírt követelményeknek nem tesz eleget, a bejelentés elutasításáról. A hivatal határozatával szemben jogorvoslatért a Fővárosi Bírósághoz lehet fordulni.

Mit kell tartalmaznia a bejelentésnek?

A bejelentésnek tartalmaznia kell:

- a bejelentési kérelmet és abban a formatervezési minta szerinti termék megnevezését, a bejelentő és a szerző nevét, címét;
- a minta fényképen vagy grafikai úton történő ábrázolását 3 példányban;
- a bejelentő vagy a képviselője aláírását.

A bejelentés kellékeire vonatkozó további részletes követelményeket a 19/2001. (XI. 29.) IM rendelet tartalmazza.

Lehet-e egy bejelentésben több minta oltalmát kérni?

Igen. Egy bejelentésben több mintára abban az esetben szerzhető oltalom, ha azokat az összbenyomást befolyásoló külső jellegzetességek kapcsolnak össze, valamint a minták szerinti termékek a Locarnói Megállapodás szerinti osztályozás azonos osztályába tartoznak. Közös külső jellegzetesség lehet egy olyan díszítő motívum, amely minden mintán szerepel, de bármely formai vagy jellegbeli azonosság is összekapcsolhatja a mintákat.

Hogyan és mikor szűnhet meg a mintaoltalom?

A formatervezési mintaoltalom a bejelentés napjától számított öt évig tart. A mintaoltalom további öt-öt éves időtartamra legfeljebb négyszer újítható meg. A megújítások révén elérhető maximális oltalmi idő huszonöt év. Amennyiben a mintaoltalmat nem újítják meg, az az oltalmi idő lejártát követő napon szűnik meg.

A mintaoltalmi lajstromba bejegyzett jogosult az oltalomról, annak fennállása alatt bármikor lemondhat. Eltérő időpont megjelölésének hiányában az oltalom a lemondás beérkezését követő napon szűnik meg, de a megszűnés napjául a jogosult bármely korábbi időpontot is megjelölhet. Ha az oltalmat több mintára engedélyezték, a mintaoltalomról a minták egy része tekintetében is le lehet mondani.

A formatervezési mintaoltalom nemcsak az ismertett módokon szűnhet meg, hanem mód van arra is, hogy megalapozott bizonyítékok esetén az oltalmat a bejelentés napjára visszaható hatállyal meg lehessen semmisíteni. A mintaoltalom megsemmisítését a Magyar Szabadalmi Hivatalhoz benyújtott kérelemmel és az ahhoz csatolt, a megsemmisítés alapjául szolgáló bizonyítékokat tartalmazó mellékletekkel lehet kezdeményezni. Ha a megsemmisítési kérelem alapján bizonyítást nyer, hogy a minta a bejelentés napján nem lett volna oltalmazható, a Magyar Szabadalmi Hivatal a mintaoltalmat korlátozhatja, illetőleg teljes terjedelmében a bejelentés napjára visszaható hatállyal megsemmisítheti. A hivatal határozatával szemben jogorvoslatért a Fővárosi Bírósághoz lehet fordulni.

Mit jelent a formatervezési mintaoltalom értékesítése?

Az előzőekben már érintettük, hogy a formatervezési mintaoltalom tényleges vagyoni értéket képvisel. Ezen vagyoni értékű joggal az oltalom jogosultja többféle módon élhet. A hasznosításnak három tipikus módját különböztethetjük meg.

Egyrészt a kizárólagos jog lehetőséget teremt a jogosultnak, hogy a formatervezési mintát a terméken csak ő alkalmazza. Ebben az esetben az oltalom tárgyát a minta jogosultja saját maga gazdasági tevékenysége keretében állítja elő és értékesíti. Ekkor a jogosult egyedül jelenik meg a piacon, és a kizárólagos jog adta lehetőséggel élve árusítóként realizálja azt a többletnyereséget, amit privilegizált piaci pozíciója révén érhet el.

Másrészt a jogosult a mintaoltalmat részben vagy teljes egészében másra átruházhatja. Ilyen esetben az eredeti jogosult végérvényesen elveszti kizárólagosságát, sőt, a teljes átruházás esetén mindenféle rendelkezési jogát is.

Harmadrészt a jogosultnak megvan a lehetősége arra is, hogy - a minta tulajdonjogának megtartása mellett - a minta hasznosítását szerződés alapján más részére engedélyezze. Ebben az esetben a hasznosító - ha a szerződés tartalmaz időbeli és területi korlátokat, azok betartásával - a mintát hasznosíthatja, a minta jogosultja részére pedig engedély fejében köteles hasznosítási díjat fizetni.

Milyen lehetőségek vannak a hasznosítási díj megállapítására?

A hasznosításért fizetendő díj számításának módjára és annak mértékére nincs konkrét szabály, az a felek szabad megállapodásának tárgya. Ugyanakkor vannak a díjszámításnak tipikus esetei, amelyekből való kiindulás megkönnyítheti a felek közti megegyezést.

a) Az ún. royalty szerződésnek az a lényege, hogy a hasznosító minden egyes darab legyártott, illetve értékesített minta szerinti termék után, egy szerződésben rögzített összeget köteles a minta jogosultjának fizetni. Ebben az esetben a minta jogosultjának - hacsak a szerződésben nincs minimális darabszám, - semmi garanciája nincs arra, hogy a gyártás illetve az értékesítés valóban megkezdődik. A szerződő felek megállapodhatnak olyan díjkulcsban is

amely az értékesített darabszám növekedésével arányosan csökken. Ez a konstrukció azért előnyös, mert ösztönzi a hasznosítót minél nagyobb forgalom elérésére. Nagy számú értékesített termék esetén a hasznosító bekerülési költségei csökkennek, miáltal kedvezőbb fogyasztói ár és így még nagyobb forgalom érhető el.

b) Lehet a hasznosító által fizetendő díj mértékét a legyártott illetve értékesített darabszámtól függetlenül egy adott időszakra, tipikusan egy évre megállapítani. Ebben az esetben a minta jogosultja biztos haszonra számíthat, ugyanakkor mindkét fél kockázatot vállal. Ha az értékesíthető darabszám meghaladja a díjszámítás alapját képező mértéket a minta jogosultja a haszon egy részétől elesik. Fordított esetben, ha a termék piaci fogadtatása alulmarad a várakozásokon, a hasznosító az előre kifizetett díj egy részét veszteségként kénytelen elkönyvelni. Ezért ebben az esetben a hasznosítási díj megállapításánál fontos szerep jut a minden részletre kiterjedő, előzetes piacfelmérésnek.

Mit jelent a bitorlás?

A formatervezési mintaoltalom bitorlásáról beszélünk akkor, ha bárki, jellegzetesen a piac egyik résztvevője az oltalom jogosultjának engedélye és hozzájárulása nélkül hasznosítja az oltalom tárgyát. Az oltalom jogosultja a mintaoltalom biztosította kizárólagos hasznosítási jog alapján bárkivel szemben felléphet, aki engedélye nélkül előállítja, használja, forgalomba hozza, illetve forgalomba hozatalra ajánlja a minta szerinti terméket, vagy e termék az országba behozza illetve kiviszi. Bitorlást követ el az is, aki a minta szerinti terméket a felsorolt cselekmények céljából raktáron tartja.

Hogyan lehet fellépni a bitorlóval szemben?

Mindenekelőtt az oltalom jogosultjának megfelelő bizonyítékokat kell beszereznie arra vonatkozóan, hogy hasznosítási engedéllyel nem rendelkező személy a minta szerinti terméket a fentiek szerint hasznosítja. Hitelt érdemlő bizonyítéknak minősül, pl. a jogsértést megvalósító termék megvásárlására vonatkozó számla, amely tartalmazza az eladó azonosítására alkalmas adatokat, az eladás időpontját, valamint a termék azonosítására szolgáló információkat is. Természetesen a számla mellett a jogsértő terméknek is rendelkezésre kell állnia. Miután a jogosult meggyőződött arról, hogy a bitorlás ténye valóban fennáll, kizárólagos jogai védelmének érdekében a Fővárosi Bírósághoz fordulhat jogorvoslatért.

A bitorlóval szemben a mintaoltalmi lajstromba bejegyzett hasznosító is felléphet, ha a jogosult felhívás ellenére sem tette meg a szükséges intézkedéseket a jogsértés megakadályozására.

Milyen következményekkel járhat a jogsértés?

A mintaoltalom jogosultja a bitorlóval szemben – az eset körülményeihez képest a következő jogi igényeket támaszthatja:

- követelheti a formatervezési mintaoltalom bitorlás megtörténtének bírósági megállapítását,
- követelheti a formatervezési mintaoltalom bitorlás abbahagyását és a bitorló eltiltását a további jogsértéstől,

- követelheti, hogy a bitorló nyilatkozattal vagy más megfelelő módon adjon elégtételt, és hogy szükségesetén a bitorló részéről vagy költségén az elégtételnek megfelelő nyilvánosságot biztosítsanak,
- követelheti a formatervezési mintaoltalom bitorlással elért gazdagodás visszatérítését,
- követelheti a formatervezési mintaoltalom bitorlására használt eszközök és a formatervezési mintaoltalom bitorlással érintett termékek lefoglalását.

A bíróság az eset körülményeihez képest a formatervezési mintaoltalom jogosultjának kérésére elrendelheti, hogy a lefoglalt eszközöket és termékeket fosszák meg jogsértő mivoltuktól, vagy - ha az nem lehetséges – semmisítsék meg azokat. A bíróság a megsemmisítés helyett elrendelheti a lefoglalt eszközöknek és termékeknek a bírósági végrehajtás szabályai szerint történő értékesítését is, ebben az esetben a befolyó összeg felől ítéletben határoz.

Formatervezési mintaoltalom bitorlás esetén a formatervezési mintaoltalom jogosultja a polgári jogi felelősség szabályai szerint kártérítést is követelhet.

Hogyan használható és hol található formatervezési minta dokumentáció?

A formatervezési minta dokumentáció alapvetően három célra használható. A Magyarországon érvényes mintaoltalmokról a Magyar Szabadalmi Hivatal közhitelű lajstromot vezet. A lajstrom segítségével tájékozódhatunk arról, hogy egy gyártani, vagy forgalmazni kívánt külső megjelenésű termék oltalom alatt áll-e vagy sem. Amennyiben a lajstromban szereplő ábrázoláson bemutatott termék külső megjelenésében megegyezik, vagy nagymértékben hasonlít arra aminek gyártását, vagy piaci bevezetését tervezzük, a hasznosítás csak abban az esetben kezdhető meg ha a lajstromba bejegyzett jogosult erre engedélyt ad. Hasonló formai kialakítás esetén gyakran nem dönthető el egyértelműen, hogy a mintaoltalom kiterjed-e a hasznosítani kívánt termékre vagy sem. Kérdéses esetben az ún. nemleges megállapítási eljárás keretében lehet kérni a Magyar Szabadalmi Hivataltól annak megállapítását, hogy a kérelmezői termék hasznosítása nem ütközik a mintaoltalomba. A kérelemnek helyt adó jogerős hivatali határozattal a későbbi jogviták megelőzhetőek, mert az kizárja, hogy a minta jogosultja ugyanazon formai kialakítás tekintetében bitorlási pert indítson. A közhitelű lajstrom a Magyar Szabadalmi Hivatal Lajstromozási Osztályán tekinthető meg, illetve az tájékoztató jelleggel a <http://pipacs.arcanum.hu/> Internet címen, a többi oltalmi formával egységes adatbázis szerkezetben is megtalálható.

Ez utóbbi Internetes adatbázisból nem csak az érvényben lévő mintaoltalmokról nyerhető felvilágosítás, hanem mindazon hazai és nemzetközi bejelentésekről amelyek hazánkban érvényben voltak. A tájékozódás ezért feltétlenül ajánlott mindazoknak, akik új termékformák kidolgozásán fáradoznak, hiszen egyrészt ötleteket kaphatnak a füzet írásakor közel 26000 tételt tartalmazó és folyamatosan bővülő állományból, másrészt információt nyerhetnek az általuk megalkotott forma újdonságáról és így annak oltalmazhatósági esélyeiről.

Hol szerezhetőek részletesebb információk a témáról?

Amennyiben a témával kapcsolatban további kérdések merülnek fel, a 06-80-345-678 zöld számon, illetve a V. kerület Budapest, Akadémia utca 21. szám alatt személyesen a Magyar Szabadalmi Hivatal ügyfélszolgálatára ad tájékoztatást.

A Magyar Szabadalmi Hivatal honlapján, a <http://www.hpo.hu> Internet címen szintén sok hasznos információ szerezhető be az egyes oltalmi formákat érintő kérdésekkel kapcsolatban.

Milyen jogszabályok vonatkoznak a formatervezési minták oltalmára?

- 2001. évi XLVIII. törvény a formatervezési minták oltalmáról;
- 19/2001. (XI. 29.) IM rendelet a formatervezési mintaoltalmi bejelentés részletes alaki szabályairól